

VÉKÁS LAJOS

A MAGÁNJOG TUDOMÁNYA ÉS OKTATÁSA

I.

1. A jogi kari stúdiók egyik legalapvetőbb diszciplinájának több mint két évszázados történetét természetesen nem lehet egy rövid előadás szűkre szabott időkeretei között összefoglalni. Egy ilyen feladatra megfelelő szakmai kompetencia hiányában amúgy sem vállalkozhatnánk. Szerencsére a jogtörténet kiváló művelői gondoskodtak arról, hogy a mai érdeklődő megfelelő forrásokhoz nyúlhasson, ha a magánjognak és rokonterületeinek tudományáról és oktatásáról történeti szempontból kíván ismereteket szerezni. Elegendő itt Eckhart Ferenc hézagpótló kartörténeti monográfiájának¹ megfelelő fejezeteire, Asztalos Lászlónak a civilizisztikai tárgyak újabb kori tudományos és oktatási fejleményeiről szóló kitűnő tanulmányaira² és Zlinszky János német nyelven közreadott mértékadó összefoglaló munkájára³ utalni.

Röviden ezúttal is megállapítható, hogy a tőkés piacgazdaság megkésett magyarországi kialakulása miatt a fejlett áruháztudás igényeit kielégítő magánjog lényegesen később jött létre hazánkban, mint számos európai államban. Frank Ignác nagyszabású összefoglalása hű tükre feudális magánjogunk sajátos fejlődési vonulatának.⁴ A modern magyar kapitalista magánjog kifejlődésére csak a 19. században, sőt jórészt 1848 után került sor. Számos fontos magánjogi intézmény létrehozására, köztük az 1875-ös Kereskedelmi törvény megalkotására pedig csupán az 1867-es kiegyezés után értek meg a feltételek. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy az egyszerű áruterelés viszonyainak kielégítésére alkalmas vagyongazdaság nem létezett volna már jóval korábban is, nem szólva a személyi jog elemeiről és a családi kapcsolatok jogi rendezéséről. Ezzel a történeti fejlődéssel is összefügg, hogy a magánjogi stúdiók között a magyar magánjog mellett lényegében a 20. századig egyenrangú szerepet játszott a római magánjognak és az annak alapján kifejlődött európai közönséges magánjognak, illetve a pandektajognak az oktatása.

2. A magyar magánjognak emellett egészen 1960-ig jogforrási jellegzetessége maradt a bíró-alkotta jelleg. A magánjog szokásjogi természete az egész európai kontinensen különlegessé tette a magyar jogot, amely nem volt ugyan a szó igazi értelmében vett precedens-jog, mint az angol magánjog,⁵ de – eseti törvényi

szabályozásokat leszámítva – a jogirodalom által is alakított bírói jogként létezett és fejlődött. Túlzás nélkül megállapíthatjuk, hogy a magánjog tudománya oroszánrészt vállalt a jogfejlesztésben. A részleteket illetően e tekintetben is a jogtörténeti munkákra kell utalnunk.⁶ Kiemelkedő jelentősége miatt megemlítjük mégis Grosschmid Béni korszakos munkásságát, s azon belül is a *Fejezetek kötetmi jogunk köréből* című monumentális művét.⁷

Ez a lassú, szerves jogfejlődés nem állta útját a külföldi hatások befogadásának. Leszámítva az 1849 utáni, lényegében az 1861-es Ideiglenes törvénykezési szabályok megalkotásáig tartó időszakot, amikor az osztrák adminisztráció rendeleti úton vezetett be ausztriai jogszabályokat Magyarországon (köztük 1853. május 1-től⁸ az osztrák Általános Polgári Törvénykönyvet és 1855. december 15-től az osztrák telekkönyvi rendtartást), az idegen példák önkéntes átvétel útján gazdagították a magyar magánjogot. Előbb érthetően elsősorban az osztrák Általános Polgári Törvénykönyv hatott a magyar jogfejlődésre. Mindenekelőtt az ingatlan-tulajdonjogot érintő rendelkezések származnak az osztrák jogból, mivel a telekkönyvi rendtartás és az Optk.-nak a telekkönyvvel kapcsolatos rendelkezései az Országbírói Értekezlet után is hatályban maradtak.⁹ A 19. század legvégétől az akkor új és modern kodifikációnak számító német BGB hatása érvényesült. Számos vonatkozásban látszik ez a befolyás, különösen az 1900-ban közzétett első magyar átfogó polgári törvénykönyv-tervezeten és annak 1913-ban az Országgyűlésnek is benyújtott második, továbbá a kiküldött parlamenti bizottság által végzett módosítások után 1915-ben ismét beterjesztett negyedik szövegén. Nem jelentett ez természetesen valamiféle szolgai másolást, mint ami korábban, például a Kereskedelmi törvény esetében megtörtént; inkább alkotó módon vették át a helyesnek tetsző megoldásokat. Jó példa erre, hogy a BGB befolyását leginkább tükröző első törvénytervezetben sem alkottak általános részt. A BGB pedig ezzel a könyvvel és az abban foglalt jogügyleti szabályokkal kifejezetten újat hozott a magánjogi kodifikáció addigi történetében. A magyar jogtudósok viszont helyesen ismerték fel, hogy a jogügyleti szinten történő absztrakció nem igazán hasznos szintje a normaalkotásnak. Ez a tanulság ma is időszerű. Az 1928-as Magánjogi Törvény Javaslaton (Mtj.) már az 1911-es svájci *Zivilgesetzbuch* is jelentős nyomokat hagyott. Az Mtj. sem vált ugyan törvényé, de a törvényként történő elfogadás elmaradása ellenére jelentősen befolyásolta a bírói szokásjogot.

II.

Így állhatott elő az a paradox helyzet, hogy az első sikeres magánjogi kodifikációra olyan korban – 1953 és 1959 között – került sor, amikor a magánjog természetes társadalmi létalapja és alkalmazási területe: a magántulajdon a

lehető legszűkebb körre szorult vissza. Kis túlzással ezért az 1948 és 1990 közötti évtizedekben magántulajdon nélküli magánjogról beszélhetünk.¹⁰ Ebben a korszakban alkották meg mégis a ma is hatályos Családjogi törvényt (1952. évi IV. törvényt), amely – a legtöbb nyugat-európai országot megelőzve – a házastársak, továbbá a házasságból és házasságon kívül született gyermekek egyenjogúságának biztosításával korszerű családjogot teremtett.

Maga az 1960. május 1-én hatályba lépett Polgári Törvénykönyv (Ptk.) – a kedvezőtlen társadalmi körülmények ellenére – mai szemmel nézve is sikeres kodifikációnak tekinthető. Ez a siker a kódex megalkotóinak érdeme, és kiváló jogász felkészültségüknek, a magyar magánjogtudományban az előző száz év alatt elért kiemelkedően magas színvonalnak köszönhető. Alappal állapíthatjuk meg ezt annak ellenére, hogy az 1990-es rendszerváltozás óta eltelt évek mélyreható gazdasági és társadalmi átalakulása folytán a Törvénykönyvet több mint félszázszor módosítani kellett. A Ptk. előnyeit nehéz volna egy előadás keretei között összefoglalni. Megállapításunk alátámasztásaként csupán utalunk a kódex sikerült szerkezetére, nyelvének tömör és mégis világos voltára, átgondolt és következetes terminológiájára. Ezek az erények a mai jogszabályok nyelvezetét és a szakkifejezések oly gyakran helytelen használatát látva szinte elérhetetlen színvonalat képviselnek. Nem kevésbé dicsérhető a Ptk. néhány tartalmi megoldása is. Példaként ezúttal a szerződésszegések szabályaira és azoknak a szerződések általános normái közötti elhelyezésére hivatkozunk. A normák absztrakciós szintjének találó megválasztása e körben sok olyan jogalkalmazási probléma elkerülését tette lehetővé, amilyenekkel például a nagytekintélyű német BGB máig, a közelmúltban hatályba lépett nagy kötelmi jogi reform után is terheli a bírói gyakorlatot.

A magánjognak az áruviszony elvont kategóriájára szabott és ezért absztrakt normái lényeges társadalmi változások túlélésére is képesek. A közelmúltban lejátszódott folyamatok mégis olyan mértékű és horderejű módosulásokat eredményeztek a magánjogilag szabályozható életviszonyok területén, hogy azok jogi rendezése átfogó reformot tesz szükségessé. Ennek a reformnak a nagysága, a szükséges változtatások mérete és minősége olyan módosítási igényeket támaszt, amelyek jóval meghaladják egy novelláris korrekció kereteit, és egy új törvénykönyv megalkotását teszik szükségessé.¹¹ Az erre vonatkozó döntés a kormány 1998. áprilisában hozott határozatával megszületett.¹²

III.

1. Az új törvénykönyv tudományos megalapozására, a reformra érett megoldások feltárására 1999 óta közel száz tanulmány született. Az ezekben az írások-

ban kidolgozott szabályozási alternatívák figyelembevételével határozta meg a Kodifikációs Szerkesztőbizottság az új kódex tematikus csomópontjait.

A kodifikáció közben sem hagyhatjuk szó nélkül, hogy az utóbbi időben – az eredeti társadalomképnek a klasszikus magánjogi kódexek megalkotása óta bekövetkezett alapvető változásai nyomán – komoly tudományos vélemények elvi élel kérdőjelezik meg a törvénykönyv-alkotás létjogosultságát.¹³ Tény, hogy jórészt nem a 19. századi elveiket őrző kódexeknek, hanem sokkal inkább a jogirodalom által támogatott bírói gyakorlatnak és a külön törvényeknek köszönhető, hogy a legfejlettebb polgári társadalmak többségében a magánjog ma szociális funkciókkal erősen átitatott, és a szociális piacgazdaságot képes szolgálni. Joggal vetődik fel tehát a kérdés: időszerű-e még a kodifikáció, a törvénykönyv-alkotás, a jogi normák racionálisan tervezett, összefüggő rendszerbe foglalása?

A nagy 19. századi magánjogi kodifikációk sajátos társadalmi feltételei (illetve feltételezései) természetesen réges-rég elmúltak. A kodifikációt támogató érvek közül azonban egy döntő szempont mindenképpen túlélte a törvénykönyv-alkotás hőskorát: a jogalkotás rendszer iránti igénye. A kellően absztrahált, rendszerbe foglalt, azaz kodifikált normák alkalmasabbak az életviszonyok gyors változásainak követésére, mint az egymást sebesen kergető és a részletekbe vesző egyedi és eseti jogszabályok áttekinthetetlen tömege. További érv az átfogó kodifikáció mellett, hogy a magánjog területén a bíró jogfejlesztő, az írott szabályok elkerülhetetlen hézagait kitöltő szerepének feltétlenül lehetőséget kell adni; s ehhez egy jó törvénykönyv szilárdabb kereteket biztosít, mint a részlet-problémákat mindenáron megragadni akaró, idegesen reagáló napi jogszabályalkotói igyekezet. Az átfogó magánjogi kodifikáció tehát nem idejét múlt, csak a klasszikus kódexek megalkotását mozgató egykori ideológiai-, világnézeti-, politikai nézetek felett haladt el a történelem kereke. Megmaradt viszont a homogén vagy hasonló jogi módszert alkalmazó szabályokat koherens rendszerbe foglaló, egységes terminológiára épülő, a jogi normákat racionálisan rendező, a jogalkotó számára ésszerű rövidítéseket lehetővé tevő, a jogkeresők és a jogalkalmazók számára egyaránt könnyebb áttekintést és eligazodást biztosító és – mindezek érdekében – tudományosan előkészített törvénykönyvek iránti igény.

A kódex ugyanis a homogén jogi módszerrel szabályozható életviszonyokra vonatkozó valamennyi norma átfogó rendszerbe foglalása, amely logikailag el-lentmondásmentes, áttekinthető, ismétléseket kerülő módon, zárt egységben összegezi az adott jogterület anyagát. A kódex nem kompilatív törvénytű, amelybe meglévő törvények szabályait mintegy bőrkötésbe egyesítik. S a kódex nem is különálló törvényekre utaló váz, amelynek csak az a szerepe, hogy iránytűként jelezze az adott jogterület formailag meg nem jelenített összefüggéseit. A kódexnek tehát nem az a fő erénye, hogy a jogkereső és a jogalkalmazó fizikailag egy helyen találhatja meg az összefüggő normákat, bár ez sem lebecsülendő

erény. Kódexalkotással a törvényhozó megfelelően megválasztott, kellően absztrahált (és a bíró számára megfelelő értelmezési lehetőséget biztosító, rugalmas) fogalmakkal, az általános-különös viszonyában lévő normák rendszerének megalkotásával a lehető legnagyobb tömörítésre képes. Emellett így biztosítható a leginkább az összefüggő normarendszeren belüli szabályozási módszerbeli és terminológiai egység. A kódexbe foglalandó jogi normák összefüggését a leghatározottabban a – hozzávetőlegesen homogén tárgyra irányuló és egynemű szabályozási módszert alkalmazó – jogági kódexek mutatják, ezek között is éppen a magánjogi (polgári jogi) törvénykönyvek. Hogy még ezeknél sem abszolút értékűek (hogy ne mondjuk: „természettudományos egzaktságúak”) a rendszerbe foglalás kritériumai, azt a létező kódexek egyszerű tartalmi összehasonlítása útján látható különbségek is ékezen bizonyítják. A kodifikáció emberi alkotás. Mégis: ezekben a törvénykönyvekben – főleg a szabályozási módszer nagyfokú azonossága révén – igen erős a normákat összetartó erő, amely mintegy mágnesként fogja egybe a kódexbe került szabályokat, sőt magához vonzza a jellegükben hasonló, de a törvénykönyvből kimaradt jogi rendelkezéseket is. A nagyobb kodifikációk történeti tapasztalatai arról vallanak, hogy hosszabb távú sikerre azok a törvénykönyvek számíthatnak, amelyek mind a szabályozási tárgy, mind pedig a szabályozási módszer viszonylagos homogenitására épülnek. Így lehet ugyanis egyértelmű rendszerezési középpontjuk, centrifugális erejük, amely képes megóvni az adott kódexet az indokolatlan „kilöködési”, „dekodifikációs” hatásoktól és biztosítani egyben új életviszonyok jogi szabályainak kódexbe épülését, „rekodifikációját” is. Az új Polgári Törvénykönyvnek ilyen kódex-jellegű törvénytűnek kell lennie.

2. A Kodifikációs Főbizottság által elfogadott és szakmai vitára bocsátott Konceptió¹⁴ abból indul ki, hogy az új Polgári Törvénykönyvben egy szociális elemekkel átszőtt piacgazdaság magánjogi feltételeit kell megteremteni. Ez a kiinduló tézis összhangban van a Magyarországon 1990 óta követett társadalompolitikai célkitűzésekkel és azzal a ténnyel, hogy – az Európai Unióba tömörült államokban elfogadott társadalomképet követve – a szociális piacgazdaság társadalmi modelljét tekintjük mintának.

Ez a társadalmi modell a magánjogi szabályozásban mindenképp a magántulajdon és a magánautonómia elismerését és védelmét jelenti; azzal természetesen, hogy alkotmányban lefektetett elveken alapuló szociális kötöttségek a magántulajdont is terhelhetik. Aligha egyeztethető össze ezekkel az elvekkkel a hatályos Ptk.-ban megengedett egynémely bírói beavatkozás. Legfeljebb egészen kivételesen kaphat jogot a bíró például arra, hogy egy magánjogi jogalanyt jogszabály által megkívánt jognyilatkozatát ítéletével pótolhassa. Általában is megállapítható, hogy a jogalanyok magánjogi cselekvési autonómiájának kivéte-

les korlátozásánál a lehető legszűkebb körre szorítva kell meghatározni az állami (mindenekelőtt a bírói) beavatkozás lehetőségét. Ezeket a lehetőségeket kizárólag a kódex maga nyithatja meg. Nem folytatható tehát az a gyakorlat, hogy alacsonyabb szintű jogforrások korlátozzák a szerződő felek autonómiáját.

A magánautonómia egyik legfontosabb következménye a szerződési szabadság elismerése és védelme. Ezért a magánjognak ezt a pillérét ugyancsak kivételesen szabad korlátokkal övezni. A szerződési szabadságot csak ott és annyiban indokolt korlátozni, ahol és amennyiben ez a szociális igazságosság magánjogban érvényesíthető követelménye érdekében elengedhetetlenül szükséges, a piaci verseny szabadságának feltételei között pedig még lehetséges. A magánautonómia határainak kijelöléséhez elsősorban a forgalmi erkölcs, azaz a jóhiszemű és tisztességes eljárás követelményének támasztása szolgálhat eszközzel. Az etikai befolyástól vezetett, például a „fogyasztó” vagy az ún. „gyengébb fél” védelme érdekében alkalmazandó szociális célzatú magánjogi korlátoknak is a lehetséges mértékben piackonformnak kell tehát lenniük, és nem szabad veszélyeztetniük a piaci versenyegyenlőség követelményeit. Különösen a szerződési jognak, a maga túlnyomórészt diszpozitív szabályaival, a lehető legkisebb szintre kell ezért csökkentenie a bírói beavatkozás lehetőségeit, és a felek közötti érdekkiegyenlítő szerepet kell betöltenie.

3. Az alkotmány elveinek és értékrendjének maradéktalanul érvényesülnie kell a magánjog világában, és ezért biztosítani kell az alkotmányos követelmények megvalósulását az új Polgári Törvénykönyvben is. Tudni kell ugyanakkor, hogy a magánjogi jogalanyok közvetlenül nem címzettjei az alkotmányos normáknak. Az alkotmány az állam szerveit, köztük a jogalkotó szerveket és a jogalkalmazó bíróságokat kötelezi közvetlenül. Mindebből az következik, hogy az alkotmány tételei nem közvetlenül, hanem csak a magánjogi normák közvetítésével fejtik ki hatásukat a magánjogi jogviszonyokra és azok alanyaira. Ebből a helyzetből fakad a törvényhozó azon alkotmányos kötelessége, hogy a magánjogi jogviszonyokat szabályozó normákat – így mindenekelőtt a Ptk. szabályait – az alkotmány követelményeinek maradéktalan betartásával alkossa meg.¹⁵ Tekintve, hogy az alkotmány tételes rendelkezéseinek az állami bíróságok – mint az állam szervei – szintén címzettjei, az alkotmányos követelményeknek a bírói jogalkalmazásban, így a polgári ítélkezési gyakorlatban is ugyanúgy érvényesülnie kell mint a törvényhozásban. Minthogy azonban a magánjogi jogviszonyok alanyai az alkotmányos tételeknek nem közvetlen címzettjei, és ezek a tételek a magánjogi jogalanyokra közvetlenül nem hatnak ki, a bírói ítéletet nem lehet közvetlenül az alkotmány normáira alapozni, és kizárólag alkotmányos tételekkel megindokolni. A polgári jogalkalmazás alkotmányosságát a bíróságoknak az alkotmányos magánjogi normák alkalmazása által és útján kell tehát megvalósítaniuk. Az

esetek döntő többségében – a polgári jogi normák alkotmányosak lévén – az alkotmányosság követelményének a bíróságok a polgári jogi normák segítségével eleget tudnak tenni. Abban az esetben, ha a magánjogi jogviszony alkotmányos elbírálásához szükséges (az alkotmányos követelményeket közvetítő) polgári jogi norma hiányzik, vagy ha az alkalmazandó szabály nincs összhangban az alkotmánnyal, a bírónak – az eljárás egyidejű felfüggesztése mellett – kezdeményeznie kell az Alkotmánybíróság eljárását mulasztásos alkotmány sértés megállapítása vagy alkotmányos normakontroll-eljárás lefolytatása iránt. Az Alkotmánybíróságról szóló törvény 38. §-a a bíróságok számára csak a konkrét alkotmányos normakontroll-eljárás megindításához ad jogi lehetőséget. Ezt ki kell egészíteni a mulasztásos alkotmányellenesség megállapításának kezdeményezési jogával.

Magyarország az 1993. évi XXXI. törvénnyel kihirdette az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezményt és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyvet. Ennek az Egyezménynek néhány vonása érinti az új Polgári Törvénykönyvet is. Hangsúlyozni kell azonban, hogy az Egyezményből fakadó emberi jogok és alapvető szabadságok jelentős számban nem minősülnek polgári jogi jogviszonyból eredő jogoknak. Gondoskodni kell viszont az Egyezményből fakadó emberi jogok, illetve alapvető szabadságnak minősülő polgári alanyi jogok teljes körű bírósági jogvédelméről. Ennek megfelelően a bírói út igénybevételenek meghatározásánál az új kódexben erre az összefüggésre is figyelemmel kell lenni.

4. A magánjogtudomány mai feladatainak áttekintésénél, az új Polgári Törvénykönyv előkészületeinek fényében is, nem hagyhatjuk említés nélkül az európai magánjog átvételének problémáit.

Legalább két évszázad óta megszokott, hogy a magánjogi szabályokat az európai kontinensen nemzetállami keretek között alkotják. Ily módon jöttek létre a 19. századi kódexek s az őket követő későbbi törvénykönyvek, így a magyar Polgári Törvénykönyv is. A partikuláris jogok mögötti – a kisebb-nagyobb mértékben recipiált római jogon alapuló – „közönséges jog” (*ius commune*) ettől kezdve dezintegrálódott, a nemzetállami jogalkotás keretei közé szorult. Ezért már maga a címben szereplő fogalom pár: „európai magánjog” is új jelenségekre utal.

Az európai magánjog újabb keletű, az ún. európai egységes jognál fiatalabb hajtása az Európai Közösségek jogalkotásának terméke. A legújabbban cseperedő, egyelőre csak részkérdésekre kiterjeszkedő Brüsszelben alkotott magánjogot *közösségi magánjognak* (a német irodalomban: *Gemeinschaftsprivatrecht*nek) szokták nevezni.

Kétségtelen tény, hogy az Európai Unió integratív eszköztára eredetileg és hagyományosan évtizedeken át inkább a közjoggal kapcsolódott össze. Maga a Római Szerződés éppen csak érintett magánjogi kérdéseket, így a belső piaccal kapcsolatos jogharmonizációt előíró szakaszban vagy a kereskedelmi társaságok egyik tagállamból a másikba áttelepülésekor illetve összeolvadásakor történő kölcsönös elismerésére vonatkozó szakaszban.¹⁶ S noha voltak, akik már évtizedekkel ezelőtt előre látták, hogy az európai közösségi jog hatásai a magánjogot is el fogják érni,¹⁷ ez a jövendölés csak a legutóbbi évtizedekben vált szélesebb körben érvényesülő valósággá. Először a tágabb értelemben vett magánjog „perifériáin” (a társasági jogban, a kereskedelmi képviselési szerződés körében, az iparjogvédelem területén, a szerzői jogban és az egyedi munkajogban) alkottak Brüsszelben irányelveket illetve rendeleteket. A magánjog centrális intézményei körében ez a közösségi jogalkotás még ma is kivételes és fragmentáris. Megállapíthatjuk, hogy elsősorban az Európai Unió erőteljes fogyasztóvédelmi politikája legitimálja ezt a közösségi magánjogi jogalkotást.¹⁸ A közösségi magánjog átvétele jogharmonizációs kötelezettségünk része. Az irányelvek átvétele eddig – a tagállamok gyakorlatához hasonlóan – a Ptk.-n kívül történt. A magánjogtudomány feladata e körben az, hogy kidolgozza a szervezettebb beépítés (adott esetben a Kódexbe történő integrálás) elméleti alapjait.¹⁹

IV.

Szólni kívánok végül a magánjogi diszciplínák oktatásának mai helyzetéről. A tudomány állásáról és mai feladatairól adott összefoglalás önmagában is szemléletesen mutatja: ismét kiemelkedő jelentőségre tett szert ez a jogterület. A magántulajdon uralkodóvá válása, a piacgazdaság igényei újra az államosítások és a tervgazdaság korszaka előtti szerephez juttatták a magánjogi szabályozást. 1990 óta a jogalkotás és – ahol a törvényhozó még nem látta érettnak a változtatást – a bírói gyakorlat nagy lépésekkel törekedett a minőségileg megváltozott követelmények minél teljesebb kielégítésére. Az oktatásnak kellő módon meg kell felelnie a megnövekedett társadalmi igényeknek. Ezekkel összefüggésben hangsúlyal emlékeztetek arra, hogy a polgári jog mai diszciplínája az általános magánjog mellett jórészt magában foglalja a kereskedelmi jog legfontosabb tárgyköréit is.

Kérdés, hogy mennyiben tudott lépést tartani ezekkel a követelményekkel a jogi kari oktatás, különös tekintettel a megnövekedett hallgatói létszámra. Megítélésem szerint eredményként könyvelhetjük el, hogy (ha a korábbinál kisebb óraszámban is) a megváltozott körülmények között fenn tudtuk tartani az intenzívebb hallgatói közreműködést és aktivitást biztosító kiscsoportos oktatási formákat. Sikerként értékelhetjük ezt, bár látnunk kell, hogy nem kis részben

külső erők – díjazás nélkül – vezetik a szemináriumokat. Beváltotta a hozzá fűzött reményeket az alternatív tárgyak rugalmas rendszere is; különösen az alternatív szemináriumok bővítik a tematikus palettát, és új lehetőségeket nyitnak a legkiválóbb hallgatók színvonalasabb képzéséhez.

Mindezek ellenére korántsem lehetünk elégedettek. Mindenekelőtt azért, mert – az ismert anyagi és személyi problémák mellett – a Karnak az elmúlt évtizedben nem sikerült megújítania tantárgyi szerkezetét. Az egyes tárgyak belső tartalmi megújítását, vagy legalábbis az erre irányuló dicséretes törekvéseket nem tagadva, karunkon lényegét tekintve ugyanazokat a tárgyakat oktatják főkéllégiumként, mint az alapvető változások előtt, sőt szinte 1948 óta. Az eltelt évtizedek és a bekövetkezett mélyreható változások pedig a főkéllégiumok alapos átrostálását, a kötelező óraszámok radikális felülvizsgálatát tennék halaszthatatlanul szükségessé. Versenyképességünk függ ettől, és már eddig is fontos éveket veszítettünk e probléma megoldásának halogatása következtében. A hallgatókkal szemben a szűkülő munkaerőpiacon szigorú követelményeket támasztanak, és ezeknek a követelményeknek csak egy mélyrehatóan átalakított oktatási rendben képzett hallgatók tudnak megfelelni.

JEGYZETEK

- ¹ Eckhart Ferenc: *A jog- és államtudományi kar története (1667-1935)*. Budapest, Egyetemi Nyomda, 1936. 728. A magyar magánjog fejlődésmenetének a 20. század harmincas éveig történő tömör összefoglalását lásd Szladits Károly: *A magyar magánjog fejlődésmenete*. = Szladits Károly (szerk.): *Magyar magánjog*. I. kötet. Budapest, 1941. 64-105.
- ² Asztalos László: *A magyar burzsoá magánjogtudomány fejlődése a Kiegyezéstől az I. Világháborúig*. *Acta Facultatis Politico-iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae*. X (1968) 71-89.; *Uő*: *A magyar burzsoá magánjog rövid története*. = *Polgári jogi tanulmányok* 1., Budapest, ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék, 1970. 5-301.; *Uő*: *A civilisztika oktatásának és tudományának fejlődése a budapesti egyetemen 1945-1970*. = *Polgári jogi tanulmányok* 2., Budapest, ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék, 1973. 99. Ezek az írásokon ugyan nyomot hagyott a megírásuk idején uralkodó egyoldalú ideológia és az akkor elvárt frazeológia, anyagbőségük és alaposságuk miatt a tanulmányok ma is ajánlható, igen hasznos olvasmányok.
- ³ Zlinszky János, in: H. Coing (szerk.): *Handbuch der Quellen und Literatur der neueren europäischen Privatrechtsgeschichte*. München, 1982. Bd. 3., 2., 2141-2213., 2819-2838.
- ⁴ Frank Ignác: *A közigazgatás törvénye Magyarhonban I-II./1-2*. Pest, 1945-47. (az 1. rész hasonmás kiadása: Budapest, 1987.); v.ö. Asztalos: 2. lábjegyzetben *im.* = *Polgári Jogi Tanulmányok* 1., 29 skk.; Horváth Pál: *Frank Ignác*. Budapest, 1993. 274.
- ⁵ Eörsi Gyula: *Richterrecht und Gesetzesrecht in Ungarn* (Zum Problem der Originalität eines Zivilrechts). *RabelsZ* 30 (1966) 117-140.

- ⁶ Lásd mindenekelőtt Asztalos 2. lábjegyzetben *im.* Polgári Jogi Tanulmányok 1, 33 skk.
- ⁷ E nagyszabású munkára – megjelenésének 100. évfordulóján – az ELTE Állam- és Jogtudományi Kara 1999. április 15-én tudományos ülészekon emlékezett meg. Az itt elhangzott, Ujlaki László, Vékás Lajos és Weiss Emilia által tartott előadások megjelentek a *Jogtudományi Közöny* 1999. évfolyamában (361 skk. , 419 skk. , 475 skk.).
- ⁸ Az Osztrák Általános Polgári Törvénykönyvet az 1852. november 29-én kihirdetett ún. ősiségi nyíltparanccsal együtt hirdették ki Magyarországon.
- ⁹ Meszer Artúr: *Országbírói Értekezlet és Osztrák polgári törvénykönyv.* Budapest, 1897. 21. §, 156. §
- ¹⁰ Ezt a megjelölést használtuk már egy 1994-es előadásunkban is. Lásd Vékás Lajos: *Privatrecht und Wirtschaftsverfassung in Ungarn.* = P. Schlechtriem (Szerk.): *Privatrecht und Wirtschaftsverfassung.* Baden-Baden, 1994. 43-50., 43.
- ¹¹ V.ö. Vékás Lajos: *Az új Polgári Törvénykönyv elméleti előkérdései.* Budapest, Hvg-Orac, 2001. 244.; Kulcsár Kálmán: *Állam- és jogtudomány, politológia.* = *Tudománypolitika Magyarországon II.* A diszciplínák művelése. Budapest, MTA, 2002/21. 12.
- ¹² 1061/1999. (V. 28.) Korm. határozattal módosított 1050/1998. (IV. 24.) Korm. határozat.
- ¹³ Lásd részletesen: Vékás: 10. lábjegyzetben *im.* 15-37. és Varga Csaba: *Kodifikáció az ezredfordulón túl.* = Takács Péter (szerk.): *Kodifikáció.* Bibliotheca Iuridica Miscellanea 6. Budapest, ELTE ÁJK, 2002. 103-138.
- ¹⁴ Az új Polgári Törvénykönyv koncepciójának tervezete megjelent a Magyar Közlöny 2002. január 31-i 15. számának II. kötetében. A 2002-ben lefolytatott szakmai viták nyomán részben átdolgozott és módosított Koncepciót a Kodifikációs Főbizottság 2002. november 18-án hozott határozatával két részre bontotta: az új Polgári Törvénykönyv kardinalis elveit tartalmazó javaslatokat – megfelelő bevezetéssel – Koncepció cím alatt jóváhagyásra a Kormány elé terjesztette, az anyag többi részét pedig a normaszöveg kidolgozásának vezérfonalául szolgáló Tematika-ként hagyta jóvá. A Kormány 1003/2003. (I. 25.) Korm. határozatával elfogadta a Koncepciót, amely a Magyar Közlöny 2003. évi 8. számában megjelent. A Koncepció és a Tematika együtt megjelent a Magyar Közlöny 2003. márciusában publikált különszámában.
- ¹⁵ Lásd e problémakör részletes kifejtését Vékás: 10. lábjegyzetben *im.* 136-168.
- ¹⁶ 95. Cikk, ill. 239. Cikk [az Amszterdami Szerződés nyomán készített „konszolidált változat” (97/C 340/02) cikkely-számozása szerinti számok, l.: *von der Groeben – Thiesing – Eklermann:* Kommentar zum EU-/EG-Vertrag, Annex.⁵ Baden-Baden 1999, 151. skk.].
- ¹⁷ Hallstein, Walter: *Angelichung des Privat- und Prozessrechts in der Europäischen Wirtschaftsgemeinschaft.* *RebelsZ* 28(1964) 211. skk.; Lecourt/Chevallier: *Comment progresse le rapprochement des législation européenne?* *Recueil Dalloz Sirey, Partie chronique* 1965, 147. skk.; *Kötz,* Hein: *Gemeineuropäische Zivilrecht.* = *Festschrift Zweigert.* Tübingen, 1981. 481-500.
- ¹⁸ A problémakörhöz összefoglaló jelleggel lásd Norbert Reich: *Europäisches Verbraucherrecht.* (3. kiadás) 1996.
- ¹⁹ Lásd e kérdésekhez Vékás Lajos (szerk.): *Európai közösségi jogi elemek a magyar magán- és kereskedelmi jogban.* Budapest, KJK Kerszöv, 2001. 470.; Király Miklós: *Az Európai Közösség jogának hatása a magánjogra.* Budapest, ELTE Jogi Továbbképző Intézet, 2002. 100.